

Biray Kolluođlu & Meltem Toksöz, ed.

Cities of the Mediterranean from the Ottomans to the Present Day

London: I.B. Tauris, 2010, 248 s.

Biray Kolluođlu ve Meltem Tokgöz'ün editörlüğünde ve çeşitli akademisyenlerin katkılarıyla meydana gelen *Cities of The Mediterranean/ Akdeniz Şehirleri* isimli eserde; odak noktası olarak belirlenen Akdeniz şehirlerinin 14.yüzyıldan itibaren, jeopolitik, ticari, kültürel önemi ve Akdeniz kartografisinin bağlantı noktaları, rotaları incelenmektedir. Kitapta iktisadi yapı, modernleşme ve sosyal hayattaki değişim alt bölümlerinde toplayabileceğimiz tespitleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür. Faruk Tabak, "Doğu Akdeniz'de Ekonomik ve Ekolojik Güçlükler" başlıklı bölümünde 1350'lerdeki Hint Okyanusu ile Akdeniz arasındaki Levanten ticaretinin yeniden canlandığını ancak Ege ve Akdeniz arasındaki ticaret dengesinin 14. yüzyılın sonlarına doğru Orta Asya ticaretinin çöküşüyle oldukça fazla darbe aldığını ortaya koymaktadır.

Şeker, pamuk ve nispeten az da olsa ipek ticaretinde, Akdeniz merkezli bankaların 14. yüzyıldan 15.yüzyıla kadarki iktisadi gelişime katkısı olmuştur. Buğday özellikle Ege kıyılarından yüklendikten sonra Doğu Akdeniz'de, Mekke'den Kudüs'e gemilere yüklenmek suretiyle gerçekleştirilen tahıl ticareti zirve noktasına 1540'lar-1560'larda ulaşmıştır. 1450-1650 yılları arasında yaşanan küçük buz çağı, nem oranını arttırmış, toprak erozyonuna sebep olmuştur. Bu nedenle 16. yüzyıl boyunca şeker kamışı yetiştirmeye elverişli, bol su bulunan vadiler ve ovalarda eski elverişli şartlar ortadan kalkmıştır.

16. yüzyılın ortalarından itibaren Maderia'dan İstanbul'a şeker taşıyan bölge gemileri, bölge iktisadında oynadıkları kilit rollerini kaybetmişlerdir. Ardından Balkanlar, Anadolu, Levant, 1450'lerden 1650'lere kadar sahip oldukları yük, tekstil üretimindeki ayrıcalıklarını kaybetmeye başlayınca, şekerde, tekstil ithalatında yaşanan düşüşe, Osmanlı topraklarından ithal edilen tahılda yaşanan düşüş eklenmiştir. 16.yüzyılda ekmeklik buğdayı satın alma; sadece zengin şehirlerde değil aynı zamanda da İber Yarımadası'nda da Amerikan gümüşünün piyasaya dağılımının oluşturduğu enflasyon etkisiyle oldukça kuvvetli bir baskı unsuru haline gelmiştir.

Balkanlar ve Adriyatik yoluyla Osmanlı topraklarından elde edilen eşyalar, 16. yüzyılın ilk yarısında Ancona'nın iktisadını geliştirmiştir. Bu dönemde iktisadi yapıdaki değişiklikleri analiz ederken dikkate alınması gereken bir faktör olan coğrafi keşifleri Carla Keyvania'nın "Haritalar ve Savaşlar" başlık-

lı çalışmasında incelenmektedir. Çalışmada, Avrupa Rönesansı'nın bilimsel alanda yaptığı katkılardan nasibini alan coğrafyadaki gelişmelerden bahsedilmektedir. İlk defa üç boyutlu çizilen harita olarak kabul edilen, Leonardo Da Vinci'nin 1502'de çizdiği diyagramından sonra matbaa makinalarının keşfi ve görsel basılı materyallerin halk arasında hızla yayılmasının, haritalara olan talebin coğrafi keşifleri kolaylaştırdığını vurgulamaktadır.

Tabak'a göre, Lizbon, Antwerp, Amsterdam'ın baharat ticaretinde söz sahibi olmasıyla baharat ticareti rotası da değişmiştir. Dünya ekonomisi 16. yüzyılda Akdeniz Havzası'ndan Belçika'nın Antwerp ve Amsterdam kentlerine geçtiği zaman, Akdeniz'in ticaret hacminde de düşüş gözlemlenmiştir. 17. yüzyılda Ege, Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine geçince, İzmir, Selanik, Halep, Kahire arasında daha geniş iktisadi ilişkiler yaşanmaya başlamıştır. Hürmüz Boğazı önemli bir dağıtım merkezi olarak kullanılmış ve genellikle Portekizliler'in yükleme yaptıkları Bandar Abbas Limanı'ndan sonra, Halep, İzmir ve İstanbul rotasını takip ederken ve Polonya, Macaristan, Eflak, Moldovya da Osmanlı topraklarında bulunan aynı rotayı takip etmişlerdir. İspanyol İmparatorluğu'nun Seville'den Cadiz'e akan ticareti, Yeni Dünya'nın altın ve gümüş piyasasına yenik düşünce İzmir, 1566'dan önce Sakız Adası'nda oynadığı etkin ticaret rolünü tekrar geri kazanmıştır.

1666 Habsburg kapitülasyonlarının elde edilmesinin akabinde, Osmanlı topraklarının güneyine yayılan ticaret yoğunluğu, Sırp, Ermeni ve Yunanlar'ın ticaret merkezleri olan Buda, Vienna, Leipzig ticaretini de etkilemiştir. Habsburg Hanedanlığı'nın Hollanda'daki savaşını finanse etmek üzere bölgeye akan Amerikan gümüşü, Baltık ülkelerini güçlendirmiştir. 17.-18. yüzyıllar arasında İskenderun, İzmir, İstanbul ekseninde dönen ticaret akışı ise önemini kaybetmiş, bu şehirlerin yerlerine geçen Baltık devletlerinin, tahıl üretiminde 18. yüzyılın sonlarına doğru üstünlüğü hüküm sürmüştür. Öte yandan Baltık Devletleri'nin kırsal kesim imalat ürünleri de 18. yüzyıl boyunca piyasalardaki ayrıcalığını korumuştur. Kıtaya hakim olan kırsal kesim imalatı 18. yüzyıl boyunca hakimiyetini korumuştur. Ancak bu durum İngiltere'nin dünya ekonomisini, kentlerde özellikle pamuk imalatı yapan imalathaneler kurarak, kırsal kesimin üretim tarzını değiştirene kadar devam etmiştir. İngiliz Ordusu'nun Akdeniz bölgesindeki üstünlüğü, tarım ürünlerine dayalı imalatı da canlandırmıştır. Böylece Mısır'ın aşağısından, Filistin'e, Harun'a, Selanik'e kadar yayılan pamuk ve buğday üretiminde artış yaşanmıştır.

Vilma Hastaoglou-Martinidis "Doğu Akdeniz Şehirlerinde Liman Yapımının Kartografisi" başlıklı çalışmasında, 18. yüzyılın sonlarına doğru, Levant

topraklarında, iktisadi faaliyetler tarım şartlarının değişimine bağlı olarak kıyılara doğru akmaya başladığını ortaya koymuştur. İzmir'in 1854'te bile transit ticaret altyapısı kurulmamış, 1870'lere gelene dek şehir, yeterli düzeyde iktisadi imkanlara sahip olamadığı için, 1869'da Osmanlı İmparatorluğu ile anlaşmaya varan Hirsh Şirketi, İmparatorluk'un Avrupa bölgelerinde demir yolu inşa etme hakkını kazanmıştır.

İsa Blumi'nin aynı dili konuşan toplumların rolünü incelediği "Doğu Akdeniz'e Yeni Tarih Ölçekleri Koymak: Yasa Dışı Ticaret ve Arnavutluk" başlıklı çalışmasında, Gürcüce konuşanların illegal ticaretlerini, İngilizler'in, Osmanlılar'ın ve İtalyanlar'ın Doğu Akdeniz'deki ticaret sistemindeki farklılıkları ve Osmanlı Akdeniz'indeki şehir ticaretinde devlet-toplum ilişkisi ele alınmıştır. Osmanlı Balkanları'nda Ortodoks Hıristiyan Slavların, etnik milliyetçi devletlerinin ortaya çıkışıyla sonuçlandığı 1872-1908 yılları arasında, Akdeniz-Osmanlı Balkanları arasındaki ticari ilişkilerde, özellikle Arnavut tüccarların Cezayir, Malta, Tunus ve Sicilya ile 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar etkin rol oynamışlardır. 1878'deki Berlin Kongresi'nde varılan anlaşmaya göre, Osmanlı Balkanları'nda kabul edilen yeni siyasi yapıda, Arnavutlar'ın nasıl rol oynadıkları anlatılmıştır. Arnavut toplulukları için olduğu kadar Osmanlı için de tehdit oluşturan Montenegro'daki kaçakçılık örgütüne Ali Paşa'nın dahil olması, Ali Paşa'nın ölümünden sonra bile ardında çözülmesini gerektiren ciddi sorunlar bırakmıştır. 1908 Jön Türk İhtilali'nden sonra benimsenen liberal ekonomik ve sosyal değerlerin, bazı otoriteleri ve yerel kesimi zengin ettiği belirtilmiştir. Osmanlı'nın Mirdita'daki kullanılmayan ormanları ve ovaları kapsayan yeniden dağıtım politikasının özellikle, Mirdita'daki Katolik kesimi ve Fransız, Avusturyalı, İtalyan yatırımcıları burada yatırım yapmaya teşvik etmiştir.

Cristina Pallini, "Coğrafi Amfiler, Liman Düzenlemeleri ve Doğu Akdeniz'de Mimari" başlıklı çalışmasında, zorunlu göçün ekonomi üzerindeki etkisinin, olumsuz olduğunu iddia etmiştir. Pallini'ye göre, İzmir'i Yunanların istilasının üzerinden beş sene geçtikten sonra şehirde çıkan büyük yangının tahribatının ardından, 1919-22 yılları arasında çıkan Türk-Yunan Savaşı'ndan sonra, Lozan Anlaşması gereğince zorunlu mübadeleye tabi tutulan 1.3 milyon Osmanlı Hıristiyanı Ege Denizi'ni geçerken diğer taraftan Senanik ve dolaylarından İzmir'e göç eden yarım milyon Müslüman, İzmir ekonomisini olumsuz etkilemiştir. 1923'te Atatürk'ün bizzat kendisinin İzmir İktisat Kongresi'nde ilan ettiği İzmir enternasyonal fuarı, zor durumdaki bölge ekonomisini canlandırmaya yönelik bir teşebbüs olarak tarihe geçmiştir.

Eyüp Özveren, Erkan Gürpınar'ın, İzmir'in ticari yapısını ele aldıkları "Büyük Depresyonda İzmir" başlıklı çalışmalarında; İzmir'de ticari rekabetin gelişmesinin sebebi olarak, bilgi ve beceri elde etmeye yönelik yayınların olması, İzmir ticaret odasının raporlarının halka sunulması, göçmenlerin çalıştığı toplumlardan elden edilen bilgilere ulaşılabilmesi öne çıkmaktadır. 1929'daki Büyük Depresyon başlamadan önce İzmir ve hinterlandının ticari rakipleri olan İstanbul, bu Depresyon'dan sonra yerini, Ankara-İstanbul ticari koalisyonuna bırakmıştır.

1932'de tütün üretiminde ortaya çıkan krizin ardından, Bulgaristan tütün üretiminde Türkiye'nin Almanya'daki pazar payını ele geçirmeye başlamıştır. 1930-31 yıllarında Türkiye'nin Almanya'ya olan tütün ihracatında düşüş gözlemlenirken, Bulgaristan'ın Almanya'ya olan tütün ihracatında artış yaşanmıştır. Ayrıca 1932'de İtalyan ve Yunan meyveleri de Türkiye'nin Mısır'daki pazar payını ele geçirdiği gözlemlenmiştir.

Çağlar Keyder "Belle Epoque'de (Fransız Altın Çağı) Liman Şehirleri" başlıklı çalışmasında, Avrupa'nın artan hakimiyet alanı ve Doğu'nun eski toprakları arasında bir nevi ara yüz olarak tanımladığı liman şehirlerinin ekonomisinin; toprak sahiplerinin ürettikleri malları, bölge dışındaki şehirlerdeki tüketicilere ulaştırmaya bağlı olduğunu ve bu şehirlerin nüfusunun çoğunluğunu tüccarların oluşturduğunu vurgulamıştır. İstanbul gibi bir şehir, sadece imparatorluk gelir kaynaklarından yararlanmakla kalmayıp, aynı zamanda bu gelirden yararlanan nüfusa da hizmet sunmuştur. Benzer bir iktisadi yapıyı, Osmanlı İzmir'inde, Selanik'inde, Trabzon'unda, Mersin'inde, Beyrut'unda ve İskenderun'unda da görmek mümkündür. Ancak ulus devletlerin ortaya çıkışı, liman şehirleriyle ticaret yapan piyasaların geleneksel yapısını tehdit etmiştir. Büyük Savaş'tan sonra bir liman şehri olan, yeni dünya ulus devlet düzenine adapte olmaya çalışan ve Beyrut etrafında örgütlenen Lübnan, buna örnek olarak gösterilebilir.

C. Pallini'nin çalışmasında, Selanik, İskenderun ve İzmir'de 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında, mimari ve hızla değişen sosyal yapı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmada, 1912-13'te ise Selanik'te Türkler'e karşı savaşan, Yunanlar, Bulgarlar, Sırp'lar sebebiyle hayalet şehir olarak adlandırılırken, Selanik 1944'de şehirde yoğun halde yaşayan Yahudi nüfusu nedeniyle "Balkanlar'ın Kudüs"ü olarak adlandırılmıştır.

V. Hastaoglou-Martinidis Akdeniz şehirlerindeki liman yapılarının olduğu Doğu Akdeniz, 1860-1910'da ortak kurumlar haline geldiğini belirtmiştir. Doğu Akdeniz kıyılarında, İskenderun, Beyrut, İzmir, İstanbul, Selanik,

Pireus'ta 19. yüzyılın ikinci yarısında yoğun olarak liman yapım faaliyetleri sırasında hem coğrafi hem de topografik özellikleri benzer olduğu için aynı mimari yapılar kullanılmış ve 19. yüzyılın ortalarında açılan Süveyş Kanalı'nda ise yeni bir teknik kullanılmıştır.

Nüfusunun 80.000'e ulaştığı 1860'lardan beri liman ihtiyacı içerisinde olan Selanik'te liman çalışmalarına 1870'lerde başlanabildikten sonra ancak 1882'de liman tamamlanabilmiştir. Dedeağaç'ta yapımına 1873'te başlanan imar çalışmaları ise Edirne'nin çehresini oldukça değiştirmiştir.

Marsilya'dan Pierus'a giden yolu kısalttığı kadar İzmir-İstanbul arası yolculuk zamanını da kısaltan Pireus limanının yapım faaliyetleri, 1880-1893 yılları arasında devam etmiştir. İzmir limanının gelişimi, Aydın'dan Kasaba'ya demiryolu açıldıktan ve İngiliz tüccarları tarafından 3,5. km'lik liman alanının düzenlendiği yıllara denk düşen 1867'den sonra tamamlanmıştır.

Galata'nın duvarlarının 1863'te ve Beyrut'un duvarlarının ise 1870'lerde yıkılmasıyla birlikte buradan demir yolunun geçmesi mümkün olmuştur. İstanbul'un 7 km uzunluğunda ve 570 metre derinliğindeki doğal limanı olan Altın Boynuz'u Haliç, deniz ticaretinin ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamayınca, 1892'de Altın Boynuz Haliç'te Azapkapı'dan İstanbul Boğazı'na doğru uzanan liman yapımına başlanmış, 1900'e gelindiğinde ise Galata ve Sirkeci de ancak 1128 metre uzunluğundaki iskele bitirilebilmiştir.

Constatin Iordachi, "Küresel Ağlar, Bölgesel Hegemonya ve Aşağı Tuna'nın Limanlarının Modernizasyonu" başlıklı çalışmasında Dobruca'nın jeostratejik konumu sebebiyle, büyük güçler ve komşu ülkeler; Fransa, İngiltere, Avusturya, Sardinya, Prusya, Birleşik Devletler ve Yunanistan konsolosluklarının burada açıldığı ve iktisadi faaliyetlerde birbirleriyle yarıştıkları ifade edilmektedir. Dobruca'nın, Tuna Delta'sında yerleşen Slav balıkçılarından, şehirlere yerleşen İtalyan, Yahudi, Yunan, Ermeni tüccarlardan, Doğu kesimine yerleşen Romanya, kuzeyine yerleşen Bulgaristan, merkezine ve güneyine yerleşen Tatarlar ve Türkler'den oluşan kozmopolit yapısı da diğer bir avantaj olarak öne çıkmıştır. Köstence 1878'deki Romanya idaresi altında, Bükreş'teki milli sermaye ile doğrudan bağlantı kuran önemli bir şehir haline gelmiştir.

Kırım Savaşı'ndan(1854-56) sonra Dobruca, kademeli olarak Avrupa ekonomisi ile entegre olmaya başlamıştır. 1857 Eylülü'nde Dobruca'dan geçecek demir yolunu yapmak üzere imtiyazı, Sultan Abdülmecid tarafından, "Danube Railway Company" e verilen demiryolu, "1860 Ekimi'nde Osmanlılar'ın ilk demir yolu İzmir-Aydın, İzmir-Turgutlu, İstanbul-İzmir hatları açılmadan

önce açılmıştır. 1878’de Dobruca’nın Romanya’ya ilhakından sonra limanların modernizasyon çalışmaları, Osmanlı kontrolünde yürütülmüş, daha sonra 1980’lerde Romanya, modernizasyon çalışmalarını Moskova ile birlikte konsolide ederek devam ettirmiş, 1989’da Sovyetler Birliği çöktüğü sırada projelerin ancak %70’i tamamlanabilmiştir.

Vangelis Kechriotis’in, “Milleti Eğitmek: 20. Yüzyılda Ege Kıyılarında Göç ve Kültürlenme” başlıklı çalışmasında Atina ve İzmir arasındaki insan hareketlenmelerinin ve göçün, Akdeniz toplumu olma yolunda kozmopolitizme dönüşümündeki katkısını ortaya koymaya çalışmıştır. 17. yüzyılda Avrupalı tüccarların önemli bir ticaret merkezi haline gelen İzmir’in, Müslümanlar, Rum Ortodokslar, Ermeniler, Yahudiler’den oluşan şehrin kozmopolit yapısı; İzmir’de Rum Ortodoks cemaatlerin ticaret ve kültürel hayatta daha fazla söz sahibi olmaları, bölgedeki milliyetçilik anlayışının gelişmesinin bir sonucudur. Tanzimat Fermanı’ndan sonra, Atina Üniversitesi’nde okuyup memleketlerine, öğretmen, doktor, avukat olarak dönebilmelerinin yanı sıra; İzmir’de 1910’da yapılan düzenlemelere göre iki yıl İzmir’de ikamet etmiş olan Rum Ortodokslar’a oy kullanma hakkı verilmesiyle yeni gelen ve yerleşik Rum Ortodoks arasındaki fark ortadan kaldırılmıştır. Aynı zamanda hem tarım hem de ticaretle uğraşan Rumlar, 17. ve 18. yüzyıllarda bu alanda faaliyet gösteren Yahudiler’in yerini alması başka bir unsurdur.

Ancak Osmanlı Devleti’ni olumsuz etkileyecek olan düzenlemelerin başladığı 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması’nın imzalanmasından itibaren, Hıristiyan göçü artmış, 1850’lere gelindiğinde Helenik Devlet ve İstanbul’daki elitler, Makedonya ve Küçük Asya’daki Rum Ortodokslar’ı Helenize etme projelerine başlamışlardır. Keyder’e göre, Selanik, Bakü, Beyrut veya İskenderun’da Pan-İslamistler, siyonistler, aşırı Hıristiyanlar, aşırı milliyetçileri, Marksistler, sosyalistler ve evrenselciler özellikle liman şehirlerinde bulunan ticaret kurumlarında, ticaret odalarında, elit kulüplerde ve mason localarında büyük nüfuzu vardır. Mesela Yunan aşırı milliyetçiliğinin etkin, Makedon veya Bulgar milliyetçiliğinin ise daha az etkin olduğu ve Siyonistler ile Jön Türkler’in bir arada bulunduğu bölgeye örnek olarak Selanik gösterilmektedir.

Edmund Burke, “Akdeniz Modernizasyonunun Derin Yapıları” başlıklı çalışmasında, 19. yüzyılda devletin toplum üzerindeki kontrolünü arttırmak üzere, modern ordular, modern okullar kurulduğunu ve modern iletişim metotları geliştirildiğini ancak bu çabaların, Tanzimat’tan sonra Mısır ve Tunus’un, yarı otonom devlet yapılarını kurma planlarını gerçekleştirmelerinin önüne geçemediğini ileri sürmüştür.

Johann Büsow'un, "Zihin Haritaları: Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Akdeniz Dünyası'nın İki Filistin Gazetesi" başlıklı çalışmasında, Akdeniz bölgesinde yaşayanların düşünce yapısını etkileyen iki önemli gazete olarak *Filastin* ve *Ha Herut Gazetesi*'ni seçmiştir. Büsow'a göre, 1908'den sonra, basın sadece politik bir aktör olarak karşımıza çıkmakla kalmayıp aynı zamanda da, Filistin şehirleri ile diğer Akdeniz şehirleri arasında yerel gazetecileri aracılığıyla bağlantılar kurmuştur.

İlk özel gazete Anadolu'da, Mısır'da ve Levant'te 1870'lerde basılmaya başlandıysa da, Osmanlı hakimiyetindeki tek ses 1908'den sonra bozulmuştur. 1908'e kadar Filistinli Arap okuyucular, Suriye ve Mısır'dan gönderilen gazetelere güvenmek zorunda kalmışlardır. 1908-1914 yılları arasında daha sonra Filistin Bölgesi olacak coğrafyada otuzdört Arap ve Yahudilere ait en az beş süreli yayın çıkmıştır. *Filastin* ve *Ha Herut*'un ortak özelliği, özel şebekelere bağlı olmaları ve belli politik görüşleri yansıtmalarıdır. Her iki gazetenin de Filistin ve civarındaki olaylar hakkındaki birincil kaynaklardan haberlere ve röportajlara yer vermesi, bölge halkının ilk elden bilgiye ulaşmasını sağlamıştır.

Filastin Gazetesi, 1911-1914 yılları arasında Yafa'da üç haftada bir yayımlanmak üzere İsa el İsa, sonra Yusuf el İsa editörlüğünde basılmıştır. Yafa'nın zeytinyağı ve sabun ticareti yapan Yafa'daki ticaret merkezindeki binalarını kiraya vererek zengin olan zengin Arap Rum Ortodoks ailesinden gelen bu kuzen editörler, *Filastin Gazetesi*'nde bir sütun Ortodoks meselelerine ayrılmışlardır.

Ha Herut (1909-17) yılları arasında Kudüs'te çıkarılmıştır. Gazete, Kudüs'ün Judeo-İspanyolca (Ladino) konuşan Safarad Yahudileri'ne gönülden bağlıdır. Önceleri haftalık olarak sonra da 1912'den itibaren günlük olarak çıkan gazetenin editörlüğünü, Kudüs'te bir matbaa sahibi olan Haim ben Atar yaptıktan sonra, Avraham Elmaliah yapmış ve gazetenin dilini de İbranice'ye dönüştürmüştür. *Filastin*'in Arapça'ya yaptığı katkı gibi *Ha Herut* da Filistin'de yaşayan Yahudilerin dillerini geliştirmeye katkısı önemlidir. *Ha Herut* ayrıca Doğu Akdeniz'de yaşayan Safarad Yahudileri'nin toplumsal ağlarından faydalanmıştır. Moşe Azriel ve editörlerinin çıkardıkları *Ha Herut Gazetesi*, Osmanlı topraklarından özellikle İstanbul, Selanik ve İzmir'den büyük ilgi görmüştür. Gazetenin basıldığı matbaanın sahibi Azriel ve gazetenin editörlerinin, geleneksel Talmud-Torah eğitiminden geçmeleri bu eğitimi gören Yahudilere hitap etmesini kolaylaştırmıştır.

15. yüzyıldan 17. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde yaşanan buzul çağının, vebanın, Moğol istilasının Akdeniz üzerindeki etkisinin yanı sıra 16.

yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşifler sonucunda baharat ticareti rotası değişikliği yaşanmıştır. Akdeniz'i etkileyen bir başka faktör; Baltık Devletlerin özellikle tahıl ticaretinde önemli konuma gelmesinde, Hollanda Savaşı sırasında Amerika'dan bölgeye akan gümüş finansmanı olmuştur. Zaman zaman yaşanan çeşitli göç hareketleri, 19. yüzyılla birlikte Akdeniz ülkelerinde artan milliyetçi akımlar gibi etkenler dolayısıyla Akdeniz'in geleneksel ticaret yapısı bozulmuş ve bu bölgede, 17. yüzyılda Ege'nin hakimiyetini elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki canlı ticari yapı önemli seviyede sekteye uğramıştır.

Rahime Edibali, Mehmet Edibali

Sevecen Tunç,

Trabzon'da futbolun tarihi. Mektepliler, münevverler, meraklılar

İstanbul: İletişim Yay., 2011. 199 s. + 22 s. kaynakça, fotoğraf.

Bu kitap futbolun tarihi, iktisadiyatı, ruhiyatı, içtimaiyatı ile bizzat ilgilendiğim, bu konulara müteallik birkaç makale kaleme almış olduğum ve halen bir kitap üzerinde çalıştığım esnada elime geçti. Okuyup bitirdiğimde kitabın güzelliğinden dolayı memnuniyetim kat be kat arttı. Öncelikle bu sahada ilkin tez olarak bu konuyu seçen, sonra bunu kitaplaştırma kararı alan saygıdeğer yazara ve basımını üstlenen yayınevinin değerli yetkililerine teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

1984'te Samsun'da doğan, çocukluğunu ve gençliğini Sinop'ta geçiren, annesi Trabzonlu ve babası Ordulu olan yazarımız kendi ifadesiyle "tepeden tırnağa" tam bir Karadenizlidir.¹ Bu sebeple olsa gerek Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak "*Putting the city on the map: a social history of football in Trabzon to 1967*" (Bir kenti görünür kılmak: 1967 öncesi Trabzon futbolunun toplumsal tarihi) (2009) konusunu işlemiştir. Elimizdeki bu kitap da tezden türetilmiştir.

Kitap, içlerindeki bölümlerde ne anlatıldığını kesinlikle çağrıştırmayan yedi altbaşlığa ayrılır. Bu yüzden bu altbaşlık isimlerini burada zikretmeyi gereksiz buluyorum. Yüksek lisans tezinde bu şekilde bir altbaşlıklandırma olmadığı

1 **Akşam Gazetesi Cumartesi Eki**, 15 Ekim 2011 <http://www.aksam.com.tr/trabzon-sporun-4-buyuk-sifatina-ihhtiyaci-yok,-o-hep-takimdi--73369h.html>